

L'ECOMUSÈU D'L'AUTA VAL MAIRA

Ental març del 2000 es naissut l'Ecomusèu d'l'Auta Val Maira, fruch d'la collaboracion entre las comunas de Celas e L'Arma. Al projèct se son puèi agregats La Marmo, Pratz e Elva, creant una malha d'comunas empenhaas en la valorizacion del territòri. L'Ecomusèu es caracterizat da son empenh ental subjèct d'l'emigracion, un argument central que ven explorat e presentat en manières diferentas.

Un Musèu viu

L'Ecomusèu d'l'Auta Val Maira es pas mec un luèc de conservacion, mas una institucion viva dedicaa a recuperar e valorizar las tradicions e las testimonianças del passat. Lo musèu trabalha per preservar la memòria istòrica e culturala d'la valada, contant las istòrias d'emigracion a travers exposicions, documents e testimonianças. Aqueste esfòrç de recuper es fonamental per gardar viva la conoissença des raïtz istòricas d'la comunitat locala e per comunicar-la.

Percors d'visita ental territòri

Una altra caracteristica d'l'Ecomusèu es la sia atencion a la tutela ambientala. A travers percors d'visita ental territòri, l'Ecomusèu promòu un torisme sostenible que respecta e valoriza l'ambient natural d'la Val Maira. Aquesti percors proponen ai visitators l'ocasion d'descurbir la belessa del paisatge alpin, explorant de viòls marcats da las anticas poblacions pre-romanas e intrant ent'una natura sarvatja.

La Creativitat de lhi abitants d'la Val Maira

Un element distintiu d'la Val Maira es la fantasia di siei abitants. Istoriquement, lhi valmairencs an sabut esvilupar activitats qu'entegreissen l'agricultura, creant de mestiers itinerants unics. Aquesti mestiers, naissuts dal besonh d'apaitzar-se a las duras condicions d'vita en las Alps, representan un exemple d'engenh e adaptabilitat. Entre lhi mestiers pus originals naissuts en Val Maira lhi son lhi merchants d'anchoas, lhi "anchoiers", e lhi "pelassiers", merchants que chataven e trabalhaven lhi pèls per fabricar parrucas. Abo aquesti, autres mestiers pus conoissuts an agut importança e difusion, coma lhi cibriers, lhi coltivators del charbo, lhi bastiers e seliers.

Percors tematics

Lhi viòls tematics d'l'Ecomusèu proponen una experiença que fai plonjar en l'istòria e en las tradicions d'la valada. A travers aquesti percors, es possible descurbir las diferentas activitats qu'an caracterizat la vita di valmairencs, dai

mestiers itinerants ai trabalhs artesanals. Chasque viòl conta una istòria unica, laissant comprendre mielh coma l'intraprendença e l'esprit d'adaptament abien ajuat lhi abitants d'la valada a sobreviure ent'un ambient montan sovent malaizit e dur. L'Ecomusèu d'l'Auta Val Maira es pas mec un luec de conservacion, mas un ponch d'partença per explorar e comprendre un patrimòni cultural ric e bigalhat. Las activitats e lhi mestiers tradicionals, evidenciats da las Celulas Ecomusealas e dai percors tematics, rapresenten un'arditat preciosa que continua a viure gracias a n'aquesta realtat museala!

Musèu Seles

Lo Musèu Seles conta, a travers documents e testimonianças, l'evolucion del mestier d'l'anchoier, un trabalh qu'a garantit la sobrevivença a nombrosas personas en temps durs e qu'es diventat una activitat moderna. Lo percors museal es articolat en tres secons: la premièra es dediaa a las vestas e a lhi instruments de trabalh; la seconda a peschar e transportar lo pes; la terça al comerci des anchoas.

Pensem a n'aqueste percors narratiu coma a un pont a travers la richa e particulara istòria d'la Val Maira, son passat, lo present e lo futur.

SPAZIO PINSE

“**Pinse**”, abreviacion de *dipinse*, es la paraula escricha après lo nom d'l'autor en nombrosas pinturas presentas en Val Maira e “**pinse**” es lo nom cernut per la seccion expositiva dediaa ai pintres itinerants del *Museo Seles – Museo Multimediale dei mestieri itineranti*.

Aicì se documenten e presenten las informacions sus lhi nombrós artistas pintres itinerants que, dal Quatre al Nòu Cents, an laissat lors peaas sal territòri d'la valada, pintant òbras prestigiosas o mai simplas, creant una marca que dura ental temp. Son artistas da la man rafinaa venguts da luenh – Hans Clemer pintre flamand – o qu'arribaven da la bassa valada– lhi fraires Biazaci d'Busca – o pintres naissuts en païs e ruaas alpinas, coma Jòrs Boneto, menc conoissut en planura, mas sempre presents en las valadas que garden nombrós lors trabalhs.

Pròpi aquesti darrièrs son autors de centinas de pinturas realizaas en temps diferents, mentre passaven da una valada a l'autra, e fachs realizar da la gent del pòst, que se fasia pintar una representacion sacra o una mistat d'un sant protector s'la casa. La Seccion di “**Pittori Itineranti**” es una integracion di contenguts del *Museo Seles*, di mestiers itinerants liaas a l'art que se son esvilupats ental temp e an agut en la pintura lor expression pus auta.

MARILENA BONETTO

Me chamo Marilena Bonetto, isto icì a Celas da esquasi trent'ans o belèu mai. Totun siu naissua en provincia d'Milan, a Binasco, perquè ai temps miu paire fasia l'anchoier. Miu paire era originari d'la Bassura, mia maire d'l'Ugulho; nilhi era mai salhia dal país, e quora s'es mariaa s'es meiraa da Celas a Milan.

Lhi miei nònos son sempre istats icì a Celas, avien la campanha, mas lhi avia 'na partia d'joves que partien per anar a Milan a far aqueste curiós mestier que se sai pas ben coma sie naissut! Quarqu'un pensa que vene dal contraband d'la sal, autri dien que d'no; un bòt las anchoas sot sal venien gaire, mas la sal era ben chara, e alora lo contrabandaven en las botalas d'bòsc ente tenien las anchoas; butaven chot dui terç o tres quarts d'sal e chobre un pauc d'anchoas e parelh arribaven a pagar meno d'daci e gabèla. Es ren segur coma sie naissut aquesta trabalh, mas aquesta teoria del comerci d'la sal es una des mai fondaas.

Un bòt tuchi lhi joves s'arrambaven al mestier d'anchoier; lhi joves d'Celas anaven en Lombardia a trabalhar en provincia d'Milan o d'Pavia, en d'autras comunas d'la Val Maira coma Sant Michel lhi filhs partien vers Asti o Alessandria, mas aquelhi d'Celas tuchi en provincia d'Milan. Tanti joves puèi se son fermats en Lombardia e an fach familha, e son pus tornats en Valle Maira.

A mon paire lo mestier d'anchoier plasia pas gaire, trabalhava abo un mòtofurgon e l'uvern fasia freid e venia a casa tot jalat e plen de brina, perquè enlora lhi avia tanta nebla e brina. Virava per caissinas e païs, s'fermava s'la plaça d'la Glèisa, e alora lhi abitants del pòst que lo sentien arribar abo lo furgon anaven a chatar las anchoas; opura virava per lhi techs en campanha. Coma tanti joves començaven aquesta profession, a Milan eron naissuts diferents grossistas que prenien la merchandisa en Liguria e puèi la revendien a lhi anchoiers que trabalhaven en citat. Un di grossistas pus importants era Salomone, me lo naviso, era originari d'Celas e lhi disien "l'usciai"; tuchi lhi anchoiers d'Celas s'refornien da nele.

Me naviso tot de quota istavem a Milan; d'aquò miu m'arcòrdo que per anar en cusina chalia calar un eschalin dal plan terra, e quora la plovía fòrt s'alagava perquè l'abitacion era dapè al Navilh, parelh deviem meirar-se al premièr plan en la cambra da durmir di mius. A Milan ai frequentat lhi premièrs dui ans d'escòla elementara.

A metat de lhi ans '60 lhi mius an decidut d'tornar en Piemont e sem anats a istar a Coni, ente miu paire a fach l'obrier en fabrica enca' per d'ans drant d'anar en pension. Mi ai fach lo viatge a l'encontrari; quora erem joves mi e miu fraire avem començat a venir a Celas drant en corriera e puèi en maquina, fasent-se amès lhi joves d'la valada; mi me siu fiançaa abo un filh de Celas e quora se sem mariats se sem meirats aicì. Ai fach per trenta set ans l'emplegaa comunala; la gent del pòst m'avìa extranomaa la "messa comunala" perquè aquel que trabalhava a la comuna era lo mes comunala, e mi siu diventaa la "messa". Es un trabalh que m'a sempre apassionaa e eira es una man d'ans que siu en pension.

Mon paire avia començat la profession d'anchoier tirant a man lo caróc d'bòsc, après s'era chatat una mòto abo lo casson, e s'meirava parelh. Quora se sem meirats a Coni da Milan avem fach Sant Martin abo un òme d'l'Arma qu'avìa un camion qu'avìa portat lo mòtofurgon da Milan a Coni. En la casa nòva avièm un pichòt magazin qu'adobravem coma garatge ente lo mòtofurgon es istat ferm per ben d'ans. Quora miu paire es anat en pension es tornat a istar a Celas; a laissat lo mòtofurgon (en milanés lo "furgonin") ental garatge a Coni e sabo ren que fin abie fach, e aquò me desplai pròpi.

De totas las aisinas d'trabalh es pas restat ren, decò perquè un bòt lhi avia ren la cultura d'gardar las còsas, e parelh tuchi lhi contenitors d'bòsc e lhi istruments d'trabah esquasi segurament sin istats campats via.

AUGUSTO COLOMBO

Me chamo Augusto Colombo e ai pas de rapòrts abo lhi anchoiers perqué siu naissut en provincia d'Milan; isto aquì a Celas da vint ans, mas conoissio la Val Mairajà drant de meirar-me.

Coma es naissut aqueste musèu? Aqueste es oficialament lo musèu di mestiers itinerants, perqué la gent al principi del secol se meirava per trabalh; òmes e filhs partien drant de l'uvern e arribaven mai la prima per trabalhar la terra o fenar. En Val Maira s'eren esvilupats tres mestiers itinerants:

1. Lhi pelassiers o chabeliers d'Elva
2. Lhi cibriers d'l'Albaret
3. Lhi anchoiers da Celas fins ai país del Valon d'la Marguerita, a l'ubac, l'aigavers mai paure.

Lo musèu vira a l'entorn sustot del mestier de lhi anchoiers, abo de panèls que conten las originas del mestier, abitudas e costumas del temp, la vita sociala, lhi documents d'achat, las vestas tipicas coma faudils e corpets, lhi caròç d'bòsc, fotografias e documents originals del temp que conten lo merchat de lhi anchoiers.

Ental musèu se tròbon decò una vielha lampara a gas e d'astons donats da Michelangelo Balestrieri d'Palermo en ocasion d'la dubertura del musèu. Dapè

ai reperts istòrics de lhi anchoiers se tròben decò de panèls e aisinas de lhi autres mestiers itinerants.

Aqueste an, an visitat lo musèu las escòlas elementaras d'la Val Maira e un grop d'estudents d'l'universitat d'Polenç, e sovent arriben visitas organizaas da las guidas toristicas del pòst. Tuchi s'esmeravilhen qu'en montanha lhi sie un musèu dedicat a las anchoas e al mestier de lhi anchoiers, tuchi dien "mas coma es possible las anchoas en montanha?". Entre las demandas mai frequentas lhi a aquela sus lo plat tipic piemontés, e mi respondo naturalament la "banha cauda", mas diu qu'aquela originala era facha mec abo anchoas e alh e era ben diferenta da la recèpta moderna que sem acostumats a minjar.

Lo musèu di mestiers itinerants es dubèrt la diamenja l'après-merenda a Lulh e Avost e sus prenotacion telefònica lhi autres jorns.